

TRIALOG K JEDNÉ DÍVCE

About a Girl: A Triologue

Gražina Kokešová Kleinová¹, Jiří Jakubů², Zbyněk Vybíral³

¹ *Psychosomatická klinika, Domácí hospic Cesta domů, Dětský podpůrný tým FN Motol, Praha, CZ; e-mail: kokesova.kleinova@seznam.cz*

² *Privátní praxe, Cetera Praha, CZ; e-mail: jiri.jakubu@intersubjectivity.eu*

³ *Katedra psychologie FSS MU, Brno, CZ; e-mail: vybiral@fss.muni.cz*

Psychoterapie. 14 (3), 243–259; ISSN 1802-3983

ABSTRAKT: PRŮVODNÍ KOMENTÁŘ AUTORŮ

Předkládaný soubor prací je dílem tří, respektive čtyř autorů, a vznikl na základě pracovních i osobních vazeb mezi nimi.

Je historicky ověřenou praxí přemýšlet o své práci a jevech, které ji provázejí a ovlivňují (vlastní vzdělání, zkušenosti a prožitky, mísící se s vnějšími okolnostmi) formou supervize či prezentované kazuistiky. Pokud jde o kazuistický text pro časopiseckou publikaci, je naprosto běžné, po splnění všech vstupních kritérií (které zahrnují také též otázky etické) podstoupit recenzní řízení. Již před lety nás v redakci *Psychoterapie* zaujalo, že recenzní posouzení je mnohdy samo o sobě svébytným dílem, které vypovídá nejen o posuzovaném textu, popsané aktivitě a potažmo i autorovi/ terapeutovi, ale také o samotném recenzentovi. Tato posouzení, která jsou zpětně autorům předkládaných textů zasílána (příčemž obě strany procesu jsou vůči sobě anonymní), mají nejen svou věcnou a odbornou, ale také i lidskou, citovou dimenzi na ose mezi přijetím a nepřijetím, uznáním a oceněním či kritikou až zraněním, a stávají se tak nejen pracovním, ale i vztahovým fenoménem, který je však skryt očím čtenářů. Proto jsme se rozhodli komponovat svébytný útvar, kombinující vzájemnou emoční a myšlen-

kovou otevřenost spolu s odhalením vlastní identity sobě navzájem, dívce v terapii (samozřejmě s jejím svolením) i čtenářům v naději, že tímto způsobem můžeme nalézat cosi užitečného a obohacujícího.

Autorkou prvního textu je dívčina terapeutka (školená v rodinné terapii a na člověka zaměřené terapii hrou): její text je otevřenou a hluboce zúčastněnou emoční výpovědí a zamyšlením nad tím, co v terapeutickém vztahu bezprostředně prožívá, jak se v něm angažuje a s čím zápasí jako terapeutka/ žena/matka. Druhý text je reflexí textu prvního od psychoanalytika a supervizora, který se zaměřuje cíleně na terapeutčinu výpověď jako bezprostřední zdroj informací o tom, co se v terapii odehrává, a hledá cestu k druhému ve spojení mezi prožitkem a jeho (teoretickým) uchopením. Autorem třetího textu je akademický badatel s terapeutickou erudicí a literát, jehož metapozice mu umožňuje, ovšem opět a samozřejmě skrze sebe sama, analyzovat předložené texty, meditovat nad nimi a nacházet v nich ne zcela zřejmé obrysy a směřování všech zúčastněných.

Prvním a skutečným autorem je však sama dívka v terapii, její život a pochopitelně vztah s její terapeutkou. My, jakožto přizvaní a dočasní čtenáři jejího životního textu, jako přímí či nepřímí spoluúčastníci

na něm, jí chceme poděkovat za její odvahu, důvěru a trpělivost. Věděla o naší práci, souhlasila s ní a čekala na její „hotový“ tvar více než rok. Byť dva z naší trojice ji osobně neznají, ještě jednou jí všichni hluboce děkujeme a přejeme vše dobré.

Klíčová slova: Hranice terapie, vztahová vzájemnost, osobní angažovanost terapeuta, emoční prožitek, analytická teorie pole, metafora, metonymie

ABSTRACT: ACOMPANYING
COMMENTS BY THE AUTHORS

The presented set of works, written by three, or more precisely, four authors, was created on the basis of professional and personal connections between them.

It is a historically proven practice to think about one's work and the phenomena that accompany and affect it (one's own education, training, and experience, combined with external circumstances) in terms of supervision or presented case studies. As for a case study for a journal publication, it is entirely common, after meeting all the entry criteria (which also include ethical issues), to undergo a peer review process. Years ago, as editors of the *Psychoterapie* journal, we were struck by the fact that a review assessment is often a distinctive work in itself, reflective not only of the assessed text, the described activity and therefore also the author / therapist, but also of the reviewer himself. These assessments, which are then sent back to the authors of the submitted texts (both sides of the process are anonymous to each other), have not only their factual and professional aspects, but also human, emotional dimensions, ranging between acceptance and non-acceptance,

from recognition and appreciation to criticism and injury, and thus become not only a professional phenomenon, but also a relational one, which is hidden from the readers' eyes. This is why we decided to compose a unique form, a combination of mutual emotional and thought openness, while revealing our own identity to each other, to the girl in therapy (with her permission, of course) and to our readers. It is our hope that in this way we can find something useful and enriching.

The author of the first text is the girl's therapist, trained in family therapy and human-centred play therapy. Her text is an candid and deeply involved emotional statement and reflection on what she immediately experiences in a therapeutic relationship, how she engages in it and what she struggles with as a therapist / woman / mother. The second contribution is a reflection on the first text from a psychoanalyst's and supervisor's point of view. Focusing on the therapist's statement as an immediate source of information about what is happening in therapy, the author seeks to get in touch with the other through the connection between experience and its (theoretical) grasp. The author of the third text is an academic researcher with therapeutic expertise as well as a writer whose metaposition allows him, but again and of course through himself, to analyse the presented texts, contemplate them and find in them not quite obvious features and endeavour of all involved.

However, the principal and genuine author is the girl herself, her life and, of course, her relationship with her therapist. We, as invited and temporary readers of her life text, as direct or indirect participants

in it, want to thank her for her courage, trust and patience. She knew about our work, gave her consent and waited for the “completed” form for more than a year. Although two of the three of us do not know her personally, once again we would like to express our deep appreciation and thanks, wishing her all the best.

Keywords: Therapeutic boundaries, relational reciprocity, therapist’s personal engagement, emotional experience, analytical field theory, metaphor, metonymy

„P. jako psychoterapie?“

Gražina Kokešová Kleinová

„Už mám pojištění, takže mne můžeš začít vykazovat pojišťovně.“ „Aha,“ rozpačitě polknu. „To je fajn, probereme to více příště.“ Jedna z mých pacientek odchází. Obejmeme se stejně jako při jejím příchodu, protože podání ruky by bylo v tomto případě málo. Ťukám do počítače zápis z dnešního sezení a v hlavě mi víří otázka: Je to pořád ještě moje Pacientka? Chci si vůbec nechat za terapeutická sezení s P. platit a je to vlastně psychoterapie, za kterou lze oficiálně žádat platbu od pojišťovny? Nevím, a tak se v duchu vracím na začátek příběhu.

Před dvěma roky mi zavolala Kamarádka ze Slovenska, zda bych nemohla přijmout do terapie 16letou slečnu, její bývalou pacientku, která loni odešla studovat střední školu do Prahy. Zemřeli jí oba rodiče, trpí úzkostnými stavy, potřebuje systematickou psychoterapeutickou péči. Chápu a ráda pomohu. Čekám celé září, říjen, až do poloviny listopadu, kdy přijde P. Mám pocit, že ji ke mně do pracovny zahnal podzimní

plískanice, lezavá zima a pološero v odpoledních hodinách. P. svou krásou vyzářuje jemné světlo, má bílou pleť a tmavé dlouhé dredy, které připomínají holé větve stromů za oknem. V těch vlasech cítím skrytou sílu Života, který se zatím nemůže projevit naplno, protože přichází čas zimy. P. sděluje, jak pro ni bylo těžké přijít. Pořád si říkala, že na tom není tak špatně, že to nepotřebuje. Ale potřebuje, už dlouho to není dobré.

Leze na komíny. K. jí na terapii v Bratislavě říkala, že to nesmí dělat, protože je to nebezpečné, ale ona si nemůže pomoci. Neleze tam proto, aby se zabila, je to přesně naopak. Leze až nahoru k nebi proto, že pak cítí, že žije. Potřebuje tu míru vzrušení, že stačí povolit sevření ruky a ... Ví o sobě, že stisk úmyslně nepovolí. Poslouchám a mrazí mne v zádech hrůzou, že by mohla spadnout, ale i obdivem, že má takovou odvalu a fyzičku to zvládnout. Vylézt na komín je jedna z věcí, která mne mockrát pouze napadla, ona to však dokáže udělat. Nebudu jí to rozmlouvat ani ji tahat v děsu dolů, protože při spěchu snadno uklouzne noha. P. musí slézt sama svým tempem, až už nebude potřebovat balancovat na úzké hranici mezi životem a smrtí. Nezbyvá mi než trpělivě čekat dole s hlavou vyvrácenou nazad a vysílat nahoru vzkaz: „Čekám tu na tebe. Strašně se o tebe bojím, ale taky ti věřím. Nebudu na tebe křičet a budu čekat tak dlouho, jak budeš potřebovat.“

Jdu za vedoucím našeho pracoviště, abych ho informovala, koho jsem přijala do psychoterapeutické péče. Není to standardní postup, ale tentokrát jsem mimo běžné pracovní pole, takže to považuji za slušnost, a navíc je příjemné mít oporu v zádech. Sdělují: „P. je 16 let, podle zákona je pořád ještě dítě, ale souhlas právního zástup-

**Gražina
Kokešová Kleinová**

PhDr. Dětská klinická psycholožka a psychoterapeutka. Od r. 2008 Psychosomatická klinika, od r. 2014 podpůrný tým mobilního hospice Cesta domů a od r. 2019 Dětský podpůrný a paliativní tým FN Motol v Praze. V letech 2016–2018 členka terapeutického týmu domácího hospice Plamienok (Bratislava), který organizuje tábory pro děti a dospívající po úmrtí blízké osoby. Společně s Vlastou Rezkovou vydala publikaci „Hra jako lék“ (2012) a s Jindřiškou Prokopovou „Žít naplno čas, který ještě zbývá“ (2019).

stupce k zahájení péče zatím nemám. Je to Slovenka bez zdravotního pojištění na území České republiky. Nemám písemnou zprávu z předchozího pracoviště, kam docházela, ani lékařské doporučení k převzetí do péče. „Mám jen její příběh, a ten vedoucímu stačí. Co od něj jako od nadřízeného ještě potřebuji? Chtěla jsem, aby věděl, co a proč dělám. Kývne hlavou, o něčem tak samozřejmém není nutné více mluvit. S vděčností se usmívám, protože jinde by něco tak „samozřejmého“ mimo běžná pravidla vůbec nešlo.

Posílám dopis nevlastnímu otci P., představuji se a prosím o navázání kontaktu telefonem, mailem, nejlépe však osobně. Spíše pro úplnost zmiňuji problém se zdravotním pojištěním. Dopis byl doručen, od P. vím, že i přečten, nikdo se mi však neozval.

Nevím, jak s tímto nezájmem naložit. Po nějaké době píše nový dopis, opět žádná reakce. Cítím vztek. Svůj vlastní i ten za P., protože je tu ponechána bez dostatečného zájmu jediného dospělého, který se o ni má oficiálně starat. P. vztek necítí nikdy, hned nepatří do emocí, které by v posledních letech prožívala. Je to jedno z témat v terapii. Já o svém vzteku vím, do terapie patří, ale dokážu ho udržet v sobě a nekomplikovat jím terapeutický vztah s P. Posílám třetí doporučený dopis, ve kterém o zdravotním pojištění nepíši ani slovo, mým cílem je navázat kontakt. Po několika týdnech držím nevyzvednutý dopis opět v ruce a cítím, jak mnou prostupuje rezignace. Pomalu jdu do kartotéky, dopis těžký jako kámen ukládám do spisu, ale pocit tíhy ve vlastním těle odložit nejde. Jsem ráda, že jsem P. o třetím dopise už ani neřkala.

Vyprávím kolegyni z Cesty domů chvějícím se hlasem o P. Po tvářích mi tečou slzy, až mě překvapí, jak jsou teplé. Cesta domů je mobilní hospic, s J. spolu mluvíme pouze o dětech, kterým někdo zemřel. Tentokrát je to však poprvé, co pláču, což mi ukazuje, jak silně a bolestně jsem s P. svázaná. Slyším se, jak říkám, že chci pro ni udělat něco více, než je terapie. Že vnímám ubohost a nedostatečnost psychoterapeutického vztahu ve chvíli, kdy je potřeba lidská vřelost mimo jasně vymezený čas a místo. Chtěla bych být pro ni dospělým, od kterého lze v Praze žádat pomoc i v noci. Je to poprvé za 15 let, kdy mne takové věci ve vztahu k dítěti, o které se jako psycholožka starám, napadají. J. vystihne výjimečnost situace: „Takovou věc udělá člověk jen jednou za život.“ Cítím, že ji chci udělat.

Jaké může být zásadnější téma pro supervizi než tohle? Důkladně procházíme

všechny možné detaily, polohy, významy. S podporou supervizorky hledám střední cestu, která nebude znamenat „příliš“, a nebude tak potenciálně nebezpečná pro P. Pojmenováváme „riziko“ pro mne – vztah mimo psychoterapii nemá časové ohraničení, může zůstat navždy. Přijímám, tak je to přeci ve většině mezilidských vztahů.

Ze supervize jedu rovnou do práce, kde má pro mne slečna recepční vzkaz: „Volal nějaký pán ze Slovenska, že by s vámi potřeboval mluvit.“ Exploze emocí! Doslova se to ve mně vaří. Teď, když jsem prošla vnitřní změnou a udělala rozhodnutí, tak se ozve! Mám na něj strašný vztek, jako by mi chtěl něco vzít. Současně mi bliká červené světýlko rozumu, kvůli P. bych měla být ráda. Možná bylo nutné zajít na úrovni vztahového pole tak daleko, aby to mělo dopad o stovky kilometrů dál. Žádám recepční, aby poslala sms, že to dnes nestihnu, že zavolám zítra. Potřebuji čas se vzpamatovat, urovnat svoje pocity i myšlenky. Dnes by to byl špatný rozhovor, to si nikdo z nás nezaslouží.

Nový den. Bouře emocí patří včerejšku, s mým dnešním já nemá mnoho společného. Jsem připravená přijmout vše, co mi bude z druhé strany nabídnuto, a současně dát ze sebe to nejlepší. Telefonní číslo vytáčím s lehkým napětím, poté naslouchám hlasu, ke kterému nemám obličej, chvíli mluvím, pak opět naslouchám. Domluvili jsme se, že až za měsíc pojedou na Slovensko, setkáme se tam spolu. Pokládám telefon s pocitem úlevy a vděčnosti. Vše je tak, jak má být.

V létě prožijeme s P. první společný terapeutický tábor určený dětem po ztrátě blízké osoby. Hodně dbám na hranice, takže ve skupině 60 dětí a dospívajících mám na starost ty nejmladší mezi 6. a 9. rokem.

S P. se potkáváme mimo terapeutický program, víme o sobě, usmíváme se, ale více se k sobě nepřibližujeme. Při závěrečném loučení mne přemůže dojetí a v posledních minutách nabízím P. tykání. Možná je to ode mne dárek na rozloučenou, snad je to potřeba být kongruentní s tím, co právě prožívám. Zkrátka mi dojde, že není normální nechat si na táboře vykat.

Po prázdninách se potkáváme v Praze – každá ve svém křesle, v jasných hranicích místa, času i mé profese. Náhle mi připadá, že tykání bylo unáhlené, protože se do mé pracovny nehodí. Obě si zvykáme a společně hledáme, jak pokračovat v individuální psychoterapii i se zážitky z tábora.

V druhém roce terapie mám před Vánoci o P. opravdu strach, její úzkost zaplavuje i svět okolo. Když mluví o myšlenkách na vlastní smrt, nemožu nabídnout víc než svůj vztah k ní a s vlhkýma očima vyhrknu: „Strašně moc bys mi chyběla.“ Ještě několik týdnů strachu, pak už P. drží svůj život pevně v rukách. Dělá rozhodnutí, která se mnoha lidem nelíbí, ale jsou to její rozhodnutí, a mne osobně těší. Je v nich energie, je v nich odvaha udělat chybu, je v nich chuť poprat se o svůj život.

Na našem druhém společném táboře bych opět ráda držela hranice, ale aniž bych to mohla ovlivnit, stávám se vedoucí terapeutické skupiny nejstarších adolescentů, tedy i P. Všechno ve mně křičí, že to není dobře, že nelze kombinovat individuální a skupinovou terapii. Nemožu to změnit, takže se ke všemu stavím čelem a vzniklou situaci probírám se zkušenými kolegy, od kterých se mi dostává hodně podpory a několika cenných doporučení. Celé jedno terapeutické sezení věnujeme s P. naší vlastní přípravě na tábor.

Jsem na Slovensku, zítra ráno začíná tábor společným odjezdem z Bratislavy, ale teď mám ještě před sebou individuální rozhovor s P. Sedíme na pěší zóně, okolo procházejí lidé, v jednu chvíli si k nám dokonce někdo na lavičku přisedne. P. mluví skoro tři hodiny a navzdory vnějším okolnostem je to nesmírně hluboké sdělení, z terapeutického hlediska nosné. Připadám si jako ve filmu, kde se odehrávají ty správné momenty mezi terapeutem a pacientem v nádherných kulisách exteriérů mimo obvyklý běh života, a jsou proto vysoce nepravděpodobné, až nevěrohodné. Právě takovou chvíli zažívám.

Na druhém táboře je P. ve skupině, kterou vedu s dalšími dvěma therapy. Nečekala jsem to, ale je to dobré, hodně dobré. Cítí to tak i P. a to je zásadní.

V myšlenkách se vracím do přítomnosti, na začátek třetího roku terapie, zpátky k otázce, zda se jedná o psychoterapii a zda je v pořádku žádat úhradu ze zdravotního pojištění. Případová supervize přináší možnost pojmenovat všechny pochybnosti nahlas. Skoro po čtvrt hodině monologu mne supervizor upozorňuje, že jsem zatím nic neřekla o symptomech, které P. do terapie přivedly. Je evidentní, že v popředí mé pozornosti je náš vztah, ne zdravotní stav P. Náhle vidím sama sebe jako rodinnou přítelkyni, která zve dceru svých známých každých 14 dní na návštěvu. S rozpaky vyprávím historku, jak jsem dala P. šálu. Kupovala jsem ji s těžkými výčitkami, že překračuji další hranice, jenže jsem nemohla jinak. K příběhu patří i to, že jsem se cestou z obchodu dozvěděla, že mi nečekaně vrátí přeplatek, který měl desetinásobnou hodnotu dárku. „Brala jsem to jako dobré znamení,“ sdělují nejistě s myšlenkou na ma-

gické myšlení a současně vnitřní vírou, že to bylo správné rozhodnutí. V pravidelných terapeutických sezeních s P. je určitý řád a stabilita, o které se může osiřelá dívka v cizím městě opřít. Náš vztah je blízký, ale není těsný. Je v něm útulno, ale pořád se v něm dá volně dýchat.

Ze supervize zůstává několik témat, to klíčové je opravdu osobní. Další krok v terapii je krok separační, především můj. Chtě nechtě si přiznávám, že na terapii placenou pojišťovnou může P. chodit vlastně ke komukoliv. Ukončením nabídky času a péče bez nároku na náhradu zmizí i moje výjimečnost. Narovná se tím náš vztah, nebude v něm místo pro svazující vděčnost. Oficiální ukotvení psychoterapie jasnějšími hranicemi lépe nastavuje očekávání, že terapie ve smyslu léčby jednou skončí a P. bude moci svobodně odejít.

Cítím, jak se to ve mně pere, protože nechci o P. přijít. Jakmile pojmenuji, že ji nechci pustit, nastává částečné uvolnění. Víím, že jinudy cesta vpřed nevede a že já na ní nesmím překážet. „Od nového roku,“ smlouvám o několik měsíců. Bude se mi totiž po té malé P. stýskat, ale tak nějak hezky.

Ze supervize odcházím o něco lehčí na duši, současně však jako bych zestárla o celou generaci. Když se mí dětští pacienti stávají dospělými, jak stará musím být já?

Text, který jste právě dočetli, vznikl pár hodin po supervizi. Musela jsem to všechno ze sebe vypsát. Překvapeně jsem se dívala na popsané stránky, tohle není můj styl. Nikdy jsem si pro sebe nepsala, nikdy jsem neschovávala texty do šuplíku. Nevím, kde se to vzalo, já nejsem ten, kdo píše.

V práci, naproti v křesle sedí P. a mluví o tom, že už rok nic nenapsala. Chybí jí to. Od dospívání si psala deník, vždy jí to

pomáhalo, bez psaní to není ona. Dojde mi, že dokonce i moje psaní patří do naší terapie, a tak o tom P. říkám. Ráda by si to přečetla, zaváhám, nakonec proč ne.

Text do příštího setkání vytisknu, ale jako první o něm nemluví. Proběhne několik terapií, než si o něj P. sama řekne. Těsně před koncem sezení, takže jí ho dávám s sebou. Myslela jsem si, že si ho přečte v mé přítomnosti, že uvidím její reakci a ona se mne bude moct na potřebné ihned zeptat. Mýlila jsem se jako už tolikrát.

Musím si přiznat, že před další terapií s P. jsem nervózní. Mám strach, že na ni mé otevřenosti mohlo být příliš, že jsem jí mohla ublížit, že to bude mít negativní dopad na další průběh terapie. P. neváhá a hned po příchodu otevírá téma, které mne svírá. Přečtení mého textu byl pro ni tak silný zážitek, že se z toho hned musela vypsat a od té doby opět píše. Chtěla by mi přečíst, co si bezprostředně po přečtení mého textu napsala. Poslouchám ...

Pravdou je, že som možno nikdy nepotrebovala psychoterapeuta ako takého. Možno pravdou je to, čo raz nadhodila L. „Najbližšie ti je hraničná porucha osobnosti. Až na tvoju schopnosť sebereflexie. HPO má rôzne podoby, keď som sa v tom snažila nájsť pravidlá, našla som zmätok. Avšak čo majú tí ľudia spoločné, z čoho majú psychoterapeuti strach? To, ako moc daného človeka potrebujú pre seba. Potrebujú ho cez deň, v noci, potrebujú ho viac ako ostatní. Chcú ho viac. Možno som nikdy nepotrebovala psychoterapiu. Možno to potrebné je záujem, záujem o to opustené dieťa. Uistenie že nie je samo.

Pamätám si ako ma L. tlačila do stretnutia s G. Myslela som, že mám silu zvládnuť to sama. V tejto chvíli ma desí predstava, že

by som jej nenapísala. Desí ma predstava mňa v úzkosti bez hraníc, v úzkosti bez akéhokoľvek bezpečia. Desí ma predstava človeka, ktorý vyrástol na obrovskej púšti plnej hmly.

Mala som obrovský strach. Cudzí človek a ja. Vzdala som sa. Sadla som si do kresla. Do kresla o ktorom som dopredu vedela ako vyzerá.

Mám pocit, že sa to raz nejakou musí vrátiť. Mám strach, že to prerastie ako s L., o ktorej som si uvedomila, že je už moc zahádzaná mnou zo všetkých strán. Nebola schopná odosobnenia sa. Mám strach, že sa to stane znovu, v tejto situácii, ale niečo mi hovorí, že nemusím.

Stávam sa pre G. človekom, ktorého nechala prekročiť hranice. Človekom, ktorého k tým hraničiam doviela a bez toho, aby som o tom vedela pre mňa G. spravila viac ako som si myslela, alebo dokázala predstaviť.

Nevedela som, ako moc nebezpečné to pre G. môže byť. Že to môže zmeniť jej pohľad.

Vždy som sa cítila moc samostatne na to, aby som pochopila, že sú aj ľudia, ktorým na mne záleží. A už nikdy by ma nenapadlo, že na mňa G. myslí mimo to miesto s kreslami a fialovým čajom. A tak je to dobre. Nemohla som začať zneužívať to, že po tom dlhom čase má o mňa niekto starosť.

Tesne pred tým než som mala osemnásť rokov, som začala mať strach, že to s G. skončí. Že budem znovu sama. Že z môjho života zmizne oslobodzujúce miesto, ktoré ma zachraňuje.

Stále odpočítavam dni, kým za ňou znovu pôjdem a budem si môcť všetko z uplynulých dní zrovnať a opustiť. Ísť ďalej. Nemyslím že by som bola schopná zvládnuť

to sama. Mám strach, že by som sa vrátila na začiatok, že by sa to predomňa znovu nahrnulo. Že by som znovu uviazla, bez človeka s ktorým sa dokážem vyhrabať z hmly.

Vždy ma vlastne štvalo, že pri G. nedokážem byť tak nešťastná, ako keď som sama. Že vlastne vždy odchádzam s úsmevom. Je môj zázrak.

G. je jediná, ktorá bola schopná počúvať a nezahliť má svojím strachom o mňa. Mala strach, ale nevyčítala mi, že si neviem pomôcť inak. Nebola slabá ako ostatní.

Myslím že veľkú časť tej doby bola jediná, ktorá nadomnou mala nadhľad. Jediná ktorá vedela, že hmlou v púšti to nekončí. Jediná ktorá vedela ktorým smerom je východ a vedela mi nakresliť šípky. Nepripravila ma o tú cestu, tým že by mi ukázala kadiaľ. Sprostredkovala mi cestu na ktorej som sa učila.

Nechcem od G. odísť. Ak je to tak, že sa liečim a raz sa vyličim, raz by sa to stať malo. Bol už niekedy ten čas? Čo ak už dávno a ja som iba zvyknutá na to pohodlie, že mi niekto pomáha?

Ak máme v tejto chvíli niečo spoločné, tak to, že sa nechceme pustiť. V tejto chvíli by to bolelo.

Možno sme ďaleko za hranicami psycho-terapie. A možno bude nutné to pretaviť do ešte väčšieho neznáma.

Podzim 2018

Úvahy a snění nad kazuistickým textem „P. jako psychotherapie?“

Jiří Jakubů

„Svět vnímání neboli svět, který nám odhalují naše smysly a běžný život, se nám na první pohled zdá být nejznámějším, neboť pro přístup k němu nepotřebujeme žád-

né nástroje ani výpočty, a protože k tomu, abychom k němu pronikli, nám zdánlivě stačí mít oči otevřené a prostě žít. To je ovšem jen klamné zdání. Chtěl bych v těchto hovorech ukázat, že je nám do značné míry neznámý, pokud setrváváme v praktickém či utilitárním postoji, že bylo zapotřebí mnoho času, úsilí a kultury, abychom jej odhalili.“ (Merleau-Ponty, 2008)

Komentář k předkládané kazuistice ve mně zrál několik měsíců. Nejen proto, že autor-ku osobně znám a že si její práce vážím, ale také proto, že její otevřenost, odvaha a upřímnost pro mne byly výzvou i závazkem. Její text ve mně dlouhou rezonoval, a spolu s pobídkou francouzského filozofa Merleau-Pontyho mne vytrvale nutil k tomu, abych si srozumitelněji ujasnil záležitosti, které považuji v psychotherapeutické práci za naprosto zásadní. Původně jsem chtěl vepsat své komentáře přímo do textu, ale po nějaké době mi došlo, že bych tím narušil bezprostřední rytmus a melodii autorčina sdělení.

Za významný odkaz psychoanalýzy pro vědy o člověku, moderní společnost a kulturu považuji zásadní důraz na nehraditelný a formativní význam silného, důvěrného a spolehlivého mezilidského vztahu. Jako vztahově-intersubjektivní psychoanalytik jsem nesmírně potěšen textem, který zobrazuje význam takového vztahového setkání¹ a jeho dynamického pole, byť uskutečňovaného v rámci jiné terapeutické

¹ „Okamžiky setkání“ jsou mimořádným přínosem prací psychoanalytika Daniela Sterna a tzv. Boston-ské skupiny, věnující se ranému vývoji dítěte ve vztahu k pečujícímu druhému a otázkám intersubjektiv-ity. U nás toto pojetí představili např. V. Vavrda (2005) či J. Kuchař (2014), časopis Revue pro psychoana-lytickou psychoterapii a psychoanalýzu vydá (2020) první Sternův ucelený text v češtině.

modality (terapeutka pracuje v intencích na člověka zaměřené terapie hrou, kde bychom však mnohé spojnice s dětskou psychoanalýzou našli).

Svým textem klade autorka sobě i čtenáři kruciální otázku, před níž je postaven každý konkrétní psychoterapeut: co ještě je a co už není psychoterapie, a jak se během ní proměňuje vztah terapeuta a pacienta/druhého? Z hlediska obecné psychoterapie jsme navyklí rozlišovat mezi vztahem pracovním, přenosovým, reálným apod., v intencích svých terapeutických škol užíváme různá pojmosloví a rozličné, někdy i navzájem si protirečící teorie, máme již dokonce i manualizované postupy. Víme, že terapeut (zvláště z hlediska psychoanalytického přístupu) potřebuje být vyladěný a vnímavý k „svému“ pacientovi/druhému a jeho jak vyjádřeným, tak i ještě nevyjádřeným (!) pocitům, postojům a myšlenkám, uvažovat nad jeho nesnáze, chováním a symptomy. Víme také, že analogicky musí pozorně monitorovat sebe sama, aby (v analytickém žargonu) dokázal rozpoznat svou případnou tendenci k přílišnému přebírání odpovědnosti za pacientův každodenní život (a tím i nebezpečí jeho sekundární infantilizace), nároky vlastního Nadjá, svody vlastní narcistické omnipotence a oipisko-pygmalionského zapletení, identifikační koluzi s pacientem či prostě různé variety pacientova přenosu a svého protipřenosu. Rovněž musí brát do úvahy kontext společné práce a jeho specifika, limity a možnosti, otázky zákonné (věk a plnění od pojišťoven, resp. třetích stran, a jejich intervence), odborné (zdravotní stav, hranice péče a profesní zodpovědnosti) atd.

To ovšem nestačí: naše setkání s druhým

chápeme z hlediska vztahové, intersubjektivní perspektivy jako vzájemné a mnohočetné propojování ve společně sdíleném a spoluutvářeném prostoru. Takové setkání a takový vztah s druhým nás ve své totalitě přesahuje: nejsem zde již jen já jako izolovaná entita a míra věcí, ale je zde ještě ten druhý v sdíleném světě, který nás oslovuje a jehož bytí k nám volá. Filosof Emmanuel Lévinas o této lidské situaci (s odkazem k obecné teorii relativity) hovoří jako o „zakřivení intersubjektivního prostoru“ (1997). Jsem přesvědčen, že jej nalzáme i v předloženém autorčině textu viditelně právě v těch okamžicích, kdy svádí vnitřní zápas s limity psychoterapie či svou obvyklou praxí. Svě kroky však vždy orientuje finálním horizontem: přetavit své emoce, myšlenky a konání v transformativní sílu, využitelnou ve prospěch „své“ pacientky a jejího růstu.

Autorka nám otevřeně a upřímně dovoluje nahlédnout nejen do svého kabinetu či terapeutické kuchyně, ale přímo také do svého nitra. Nejde však o samoúčelné sebeodhalování či naivní dojmologii: pokud totiž bereme zcela vážně předpoklad, že v terapeutickém vztahu dochází k mnohačetnému propojování a ovlivňování na vědomé i nevědomé úrovni obou/všech aktérů, můžeme oprávněně předpokládat, že když terapeutka hovoří o svých pocitech, představách a prožitcích, lze v nich nalézt i cosi podstatného o její mladé pacientce.

Z textu se dozvídáme, že autorka pracuje mimo jiné v hospici a účastní se táborů pro děti, jimž zemřel někdo z rodičů. A právě tato, v jistém smyslu vyhocená lidská a profesionální zkušenost je důležitým pozadím při setkání s dívkou, které zemřeli rodiče oba. Od samého počátku jde totiž

o práci plnou vzrušujících a silných emocí: terapeutka je zasažena nejen dívčíným osudem, poznamenaným bolestivými ztrátami, ale také jejím riskantně-dobrodružným chováním, kdy dívku přitahuje lezení po komínkách pro vyhocené potvrzení pocitu vlastního bytí (někoho napadne klasická analytická hermeneutika komín-falus-touha, jiného překonávání omezení a hledání možností a limitů...). Tím spíše, že dívčino lezení na komíny je tím, co si přála dělat i sama terapeutka, ale nikdy se toho neodvážila. V neposlední řadě je autorka zaujata dívčínou osobitostí a krásou. Snad i tyto paralely přispívají k tomu, že se případ mladé pacientky stává pro terapeutku výzvou, ve které si obě aktérky navzájem i každá sama pro sebe cosi podstatného nacházejí a ověřují. Čtenář na této dobrodružné výpravě potřebuje uvažovat z více perspektiv o tom, co je tak silně v takovém mnohočetném vztahu (terapeutka/žena/matka a pacientka/dívka/dcera) obsaženo a co ve svých důsledcích ovlivňuje proces a účinnost terapie.

Ačkoli o samotné mladé pacientce máme jen málo faktických údajů, poskytuje nám terapeutka její velmi jemný popis prostřednictvím svých emocí, postřehů a úvah, které v ní dívka vyvolává: jako bychom odezírali odraz na vodní hladině, který v nás, ve smyslu Ogdenovy *reverie*² vyvolává zasnění o jeho prvotní předloze. Autorka vykresluje

obraz, v němž z psychoanalytického pohledu můžeme zahlédnout spojnice a případné identifikace s pacientkou (také chtěla dělat podobné věci a cítí se s ní „*bolestně svázána*“), touhu poskytnout jí podpůrné prostředí v intencích Winnicottova *holdingu*³ (terapeutčino odhodlání být k dispozici a „*trpělivě čekat...tak dlouho, jak budeš potřebovat*“), intuitivně a empaticky naplňovat to, co Sandler nazval *role responsiveness*⁴ („*chtěla bych být pro ni dospělým*“).

Terapeutka říká, že chce být pro dívku tím, koho může žádat o pomoc, tedy o blízkost, ve dne i v noci; chce pro ni udělat cosi výjimečného, co se dělá „*jen jednou za život*“. Jsme svědky jejího bouřlivého emocionálního zápasu s možnostmi a limity psychoterapie a klademe si otázku: proč právě zde a nyní, s touto dívkou, zažívá tak silné pocity vzrušení či bezmoci, čím je jí tato dívka jedinečná? Je to dívčina životní situace, vnitřní stavy, vnější projevy, doporučení kamarádky, terapeutčiny osobní záležitosti? Domnívám se, že si zde nevystačíme s „prostou“ lidskou účastí a profesionální zodpovědností: obé můžeme nalézt v kořenech terapeutčina přístupu. Zde ale cítíme ještě něco jiného, ne sice přímo viditelného, ale tím silněji vtaňujícího. Něco, co získává výraz v emocionálním terapeutčinně zaujetí, v jejich přáních, obavách i činech.

³ Holding environment, podpůrné prostředí dle Winnicotta lze zjednodušeně charakterizovat jako aktuální a zároveň v čase stabilně dostupnou fyzickou ochranu a láskyplnou (někdy ovšem i omezující) péči matky věnovanou dítěti a potvrzující mu tímto způsobem jeho bytí.

⁴ Josef Sandler charakterizuje role responsiveness jako analytickovo přijetí nevědomě přisouzené mu role pacientem. Analytik tak hraje důležitou, přání naplňující roli v pacientově nevědomém scénáři: jde vlastně o formu protipřenosového odehrání.

² Ogden (2018) popisuje reverie (zasnění) jako „událost, která je zároveň osobní/soukromá i intersubjektivní... bytostně osobní rozměr prožívání... aspektem společně (být asymetricky) vytvářené nevědomé intersubjektivní konstrukce, kterou jsem nazval „intersubjektivní analytický třetí“. Jistou analogií k tomuto pojetí třetího je dynamické/psychoanalytické pole v pojetí Giuseppe Civitarescho a Antonina Ferra.

Melanie Kleinová hovoří o zásadním významu *projektivní identifikace*⁵ pro vývoj jedince a její ochranné funkci v tom smyslu, že dítě obranně vypudí neúnosné prožitky, resp. část svého self mimo sebe, do matky či pečující osoby, která je, v případě *dost dobré matky*, dokáže zpracovat a snést, což má nesmírný význam pro emocionální, psychický vývoj dítěte (důležitost takového postoje nalézáme i ve slavném výroku D. Winnicotta, že bez láskyplného zájmu nemůže vyrůst zdravý lidský jedinec). Ovšem až Wilfred Bion považuje projektivní identifikaci za sice nevědomou a neverbální, ale plnohodnotnou a nezastupitelnou formu interaktivní, oboustranné komunikace, emocionálního sdílení mezi dítětem a pečujícím druhým, resp. pacientem a analytikem, a používá k popisu této situace pojmy *kontejner* a *kontejnované*. Současná bionovská psychoanalytická teorie pole⁶

⁵ Projektivní identifikace je psychoanalytický pojem, zavedený M. Kleinovou, který popisuje proces nevědomého odštěpení a evakuace neúnosných, nezpracovatelných, a tudíž nementalizovaných prožitků či částí self dítětem ven, mimo sebe, do pečující osoby, kde mohou – a nemusí – být převedeny do snesitelnější a potenciálně i srozumitelnější podoby. Pečující osoba v bionovském smyslu slouží jako kontejner, v němž jsou tyto emoce a prožitky (ono kontejnované) transformovány do snesitelnější a srozumitelnější podoby a vráceny zpět dítěti (na fyzické rovině u živočichů lze jako analogii vidět to, když matka pře(d)žvýká mláděti potravu, aby pro něj byla stravitelnější).

⁶ Bionovská (psycho)analytická teorie pole (BFT) vychází z propojení německé akademické gestalt psychologie, Merleau-Pontyho fenomenologické filosofie a Bionova pojetí projektivní identifikace a základní nevědomé fantazie, které fundují hypotézy o intersubjektivním propojování. BFT patří mezi nejvlivnější (snad i proto, že podporuje hravost a tvořivost analytického páru) proudy v současné psychoanalýze, v Evropě je nejvíce reprezentována psychoanalytickou školou z italské Pavie (Ferro, Civitarese, Molinari aj.).

vychází z předpokladu, že setkání dvou lidí, setkání analytika/terapeuta a pacienta/klienta je intersubjektivní situací *per se*. V setkání analytika/terapeuta s pacientem/klientem se utváří *dynamické pole*, které již není jen sumou svých částí (obou – všech – aktérů), ale stává se doslova jakýmsi „třetím“ účastníkem celého procesu, a logicky tak ovlivňuje toto setkání a jeho aktéry. To, co je pro toto fantazmatické pole charakteristické a co má zároveň zásadní vliv na jeho účastníky, je sdílená *základní nevědomá fantazie* (Kancyper 2018, Barangerová 2018, Civitarese a Ferro 2015).

Takováto optika nám umožňuje porozumět setkání terapeutky s pacientkou zcela jiným způsobem. Inherentní dynamika pole dovoluje rozehrát, prožívat a naplňovat potřeby a touhy, které ještě nebyly vědomě prožity, natož vysloveny samotnou pacientkou (nemáme o tom dost informací, a tak můžeme „pouze“ snít), a které tak nabývají své podoby v terapeutických tichých přáních, jsou vtěleny do jejich turbulentních emocí a posléze převedeny i do myšlenek a slov. Terapeutka je těmito silami unášena, bojuje s nimi a dospívá k rozhodnutím: „*cítím, jak se to ve mně pere*“, „*všechno ve mně křičí, že to není dobře*“, „*bych opět ráda držela hranice, ale*“, „*s těžkými výčitkami, překračuji další hranice, jenže jsem nemohla jinak*“. Vybavuji si jiné dobrodružství, Dobrodružství Huckleberryho Finna, který v sobě svádí zápas s příkázáním zákona, morálky i svědomí, že by měl udat uprchlého otroka Jima oproti *intuitivní etice*⁷, kterou v něm setkání s Jimem (či Lévinasem řečeno „setkání s druhým a jeho tvář“) probouzí. I proto se do-

⁷ Culler, 2015, s. 132.

mnívám, že v terapeutičně případě nejde o podléhání ve smyslu triviálního nerespektování hranic terapie, ale o terapeutické reparativní akty, které mají hojivý, naplňující a proměňující potenciál a umožňují pacientce – horolezkyni – se s důvěrou a plnou vahou zavěsit na jistící vztahové lano. To, co se ve zjednodušeném venkovním pohledu může jevit jako agováním v protipřenosu (z pohledu klasické analytické teorie) je naopak vzájemným a léčivým spolu-odehráváním (z pohledu vztahové psychoanalýzy), mutativním enactmentem⁸, vycházejícím z vnitřního, emocionálně-intuitivního vyladění a dynamiky pole; jde o zcela zásadní schopnost lidské vnímavosti k druhému a jeho vnitřním stavům. Rozvíjení a ověřování této schopnosti ve spojení s profesionální erudiicí a kolegiální podporou umožňuje terapeutce zvládat to, co asi bylo pro její mladou pacientku na hraně únosnosti a co možná překonávala svými, někdy riskantními, aktivitami, což není nakonec nic neobvyklého. Velká část z nás má přece sama svou zkušenost, že traumata, bolesti a zármutky „zvládneme“ tím, že je ve vědomí obranně a ochranně popřeme či ukryjeme, že v našem chování nejsou viditelné či jsou jaksi přepólovány. (Vzpomínám v této souvislosti na svou matku, která se usmála, když jí lékařka oznámila, že má metastázy. Lékařka si toho všimla a didakticky přesvědčivě k ní promluvila: „to ale není k smíchu, to je vážná věc“. Poskytla mi tak pro mou praxi cenné vodítko, jak nepracovat s lidskou úzkostí a bolestí).

Zdá se mi, že dívčino (slovy) nevyřčené

Jiří
Jakubů

Psychoanalytik, klinický psycholog, supervizor a lektor psychoterapeutických výcviků. Působí v soukromé praxi, externě vyučuje psychoanalýzu na katedře psychologie FF UK.

naléhavé volání nalezlo přiměřeného příjemce: tuto situaci si můžeme představit jako hledání dobrého dřeva pro strunné nástroje. Aby takový nástroj vůbec mohl hrát, je potřeba mít kvalitní struny a nalézt k nim vhodný protějšek, vyztáhlé rezonanční dřevo, u kterého je nesmírně důležitá jeho tvrdost, pevnost, pružnost, textura, stáří, letokruhy, vlhkost – a nakonec i tvar. V takovém propojení mohou ruce zkušeného hráče převádět jednotlivé pohyby ve zvuky, souzvuky, tóny a melodie. Civitarese a Ferrero (2015) hovoří explicitně o prohlubování úrovně *emocionálního souzvuku* (emotional unison) jako důležitého předpokladu pro transformaci a metabolizaci neúnosných a nezpracovaných prožitků.

Terapeutično vnímání a zohlednění blížící se pacientčiny separace poukazuje k tomu, že máme co do činění se smysluplnou terapií a dalším emočním zápasem, který obě aktérky čeká. Témata ztráty, bolesti či bezmoci, ale také opojné radosti z nabývané svobody vyžadují vždy hodně pozornosti a péče, a separační fáze terapie je logicky

⁸ Proměny v pojetí a významu odehrání/enactmentu v (zejména vztahově intersubjektivní) psychoanalýze diskutuje Atlas a Aron (2017) či Jakubů (2015).

znovuoživuje pro obě zúčastněné strany. To vše je navíc umocněno i pacientčinou životní etapou – dospíváním. Argentinský psychoanalytik Luis Kancyper (2018), který se na práci s dospívajícími zaměřuje, poučeně hovoří o tom, že adolescence je obdobím mezigeneračních konfrontací a vzájemného sebedefinování; snad nejtěžším, neboť výsostně existenciálním obdobím života pro mladého člověka a zároveň obdobím nejintenzivnějšího smutku, úzkostí i radostí pro jeho rodiče. Nová etapa terapie je, zdá se mi, symbolicky potvrzena terapeutickým otevřením se vůči pacientce, situací, kdy dívka může nahlédnout do jejího nitra. A dívčina niterná odpověď je silnou výpovědí o intersubjektivním zakřivení prostoru mezi nimi (a tuto výpověď se necítím povolán komentovat, neboť můj komentář se týká výhradně autorčina textu).

Nevíme, co bude dál, a můžeme si jen přát, aby terapie, jíž jsme vzdálenými svědky, byla nadále hojivá a podporující dívčin růst, ale také užitečná i pro obě její aktérky: obě totiž procházejí vývojem a změnou: věta „*když se mí dětští pacienti stávají dospělými, jak stará musím být já?*“ přece není jen o chronologickém plynutí času. Již nyní si však troufám říci, že v předkládaném příběhu nacházíme cosi univerzálně a hluboce lidského: odpověď na volání druhého, jehož samotné bytí je hlasem, který nás, parafrázujíc ještě jednou Lévinase, předchází, oslovuje a přesahuje. Odpověď, která je spoluurčována rozmanitostí našich emocí, schopností je prožívat a možností je sdílet.

Srpen / září 2019

LITERATURA:

- Atlas, G., Aron, L. (2017). *Dramatic dialogue. Contemporary clinical practice*. London: Routledge.
- Barangerová, M. (2018). Mysl analytika: Od naslouchání k interpretaci. *Revue pro psychoanalytickou psychoterapii a psychoanalýzu*. 20 (1) s. 29–40.
- Civitarese, G., Ferro, A. (2015). *The analytic field and its transformations*. London: Karnac.
- Culler, J. (2015). *Krátký úvod do literární teorie*. Brno: Host.
- Jakubů, J. (2015). Pojmy a jejich osudy. *Revue psychoanalytická psychoterapie*. 17 (2), s. 9–14.
- Kancyper, L. (2018). Adolescence as a dynamic field. In Ferro, A., Basile, R. (Eds.). *The analytic field. A clinical concept*. London: Karnac, s. 81–106.
- Kuchař, J. (2014). Momenty setkání a další koncepty Daniela Sterna a Bostonské skupiny procesu změny. *Psychoterapie* 8 (3), s. 194–199.
- Lévinas, E. (1997). *Totalita a nekonečno*. (Esej o exterioritě). Praha: Oikoymenh.
- Merleau-Ponty, M. (2008). *Svět vnímání*. Praha: Oikoymenh, s. 9.
- Ogden, T. H. (2018). Zasnění a interpretace. *Revue pro psychoanalytickou psychoterapii a psychoanalýzu*. 20 (2), s. 70–86.
- Twain, M. (1986). *Dobrodružství Huckleberryho Finna*. Praha: Albatros
- Vavřda, V. (2005). *Otázky soudobé psychoanalýzy. Tradice a současnost*. Praha: NLN

Poznámka: Některé neznámé či komplikované analytické pojmy může čtenář najít srozumitelně vysvětleny v on-line publikaci Aktar, S. (2009). Comprehensive dictionary of psychoanalysis. London: Karnac.

Psychoterapie a leporelo pro malé děti

Zbyněk Vybíral

Při prvním čtení jsem se zastavil u formulací: ubohost a nedostatečnost psychotherapeutického vztahu, v popředí je náš vztah, ne zdravotní stav P., nechci ji pustit, nesmím jí překážet...

První přečtení textu P.: Dívka napsala, že možná nepotřebovala psychoterapii, ale cítit zájem. Nechceme se pustit, to máme společné. „Možná jsme daleko za hranicemi psychoterapie“.

Cítíme (obě?) *ubohost a nedostatečnost psychotherapeutického vztahu a... možná jsme se dostaly daleko za hranice psychoterapie.*

Je v tom hodně touhy. Vždycky je výrazem silné, naléhající, trýznící touhy potřeba mít s druhým mužem nebo druhou ženou vztah, který bude nejhlubší možný, nebezpečnější, nejvíce nápomocný, nejintimnější. Ano, to už jsme daleko za hranicemi psychoterapie.

Jako by komentátor, liberální a přemýšlivý psychoanalytik, vrátil to, co se dvěma ženám dělo, do hranic psychoterapie. První čtení textu Jiřího: zmiňuje „klasickou analytickou hermeneutiku“ o komíně jakožto falusu a touze. Ach, komín, připomenu si. Vysoký, k svobodě vedoucí komín = cesta. Cesta pro úteky, regeneraci sil, připomenutí si svobody. Něco takového jako freudovská symbolika a na ní založený výklad mě vůbec nenapadlo. Nevymýšlím si. Možná díky tomu, jak o dívce a jejich vztahu a také o epizodě s komínou vypráví terapeutka, možná kvůli jejímu stylu mě Freud vůbec nenapadl. Ten text, či přesněji texty obou žen mě nevyzývaly ke klasickému interpretování, neříkaly si o takové nápady. A tak přemýšlím nad tím, jak jsou psychoanalytici

předem připraveni na rozumění. Víím, že to mohu před Jirkou vyslovit i jemu osobně říct; a skoro tuším, že mi – aspoň trochu – dá za pravdu. Ty interpretace nás vracejí *do psychoterapie*. Ale ony, ony dvě ženy se možná dostaly daleko „za“!

Co se mi vybavilo u epizody o komínech hned při prvním čtení, byly obrázky Zdeňka Milera z jednoho jeho leporela; jmenuje se Krtek a potopa. Přišel velký déšť, voda stoupala, všichni se rozutekli, a myška, vyděšená, vylezla na komín, aby se před potopou zachránila. Obrázek sugestivně působící na mého syna, jemuž je rok a čtvrt, ale i na mě: z myščína domečku čouhá nad vodní hladinou jen komín, ona na něm sedí, třese se, kolena pod bradou, na kolenou položené šapky. Syn obrací leporelo a ukazuje na komín i na dalších obrázcích: É... É... Komín, říkám mu. Ano, tady je taky komín. Jak důležitý je komín! Je to něco, co nás může zachránit, víš.

Napsal jsem, že myška vylezla na komín, „aby se před potopou zachránila“. Ale mohl jsem napsat také to, co mě napadlo o něco později: vylezla na komín, *a to ji zachránilo*. Sama cesta na komín je zde symbolem záchrany.

Komín jako věc, která nás může zachránit. Pevná půda pod nohama, jakkoliv to zní bizarně. Ale věci často nejsou tím, čím se zdají být! My je děláme takovými, jaké je chceme mít, aby nám posloužily.

A další důležitá interpretace: Komín je místo, odkud se volá o pomoc. Komín je také místo, ze kterého je vidět do všech stran! Velmi výhodné místo! Jak to říká Zdeněk Miler dětem:

„Pomóc, volala opuštěná myška na všechny strany. – Kamarádi myšku slyšeli a běželi ji zachránit.“

Zbyněk
Vybíral

Zakladatel a bývalý šéfredaktor časopisu, přednáší na Katedře psychologie FSS MU. Věnuje se výzkumu nežádoucích účinků psychoterapie. Vyučuje historii i současnost psychoterapie, dějiny psychologie, etiku v psychoterapii a poradenství. V roce 2016 vydal v Portálu knihu *Jak se stát dobrým psychoterapeutem* a v roce 2017 v *Nové besedě* knížku *Co je nového v psychologii*.

Komín: místo, kde se cítím opuštěná, nejopuštěnější. Někdo musí přijít, aby mě zachránil! Jiné říkadlo: *Antonín veze kmín, veze Káču na trakaču, šup s ní za komín*. A Káča sedí za komínem vyděšená... Kdo jsem já, kdo je ten „Antonín“, který mě sem vysadil, proč to udělal? Volám. Volám. Chci, aby přišli kamarádi. Nechci, aby přišli psychiatři!

První přečtení a můj závěr: terapeutčina mladá pacientka P. se zachraňovala tím, že vylézala na komíny. Komíny jí zachránily život. *Daleko za hranicemi psychoterapie*, daleko za *možnostmi* psychoterapie. Mohlo by se zdát, že ji ohrožovaly na životě, ale ony jí život zachraňovaly!

A ještě jedna otázka inspirovaná zmíněným leporelem: Utíkala P. na komíny také před *nějakou formou* potopy? Mohou lidé vnímat zvuky, šумы, hlasy jiných lidí, mohou vnímat stresy, pohyb kolem sebe jako potopu? Ano, v jistém smyslu zřejmě ano. Nezažil to snad každý z nás? Chce se

nám *před vším* utéci, máme po krk davu, lidí, chceme být sami.

Nepřestává mě u psychoterapie udivovat, jak různé asociace můžeme mít nad tím, co se v ní děje, nad chováním, prožíváním nebo sny klientky; i terapeutky. Někoho napadne falus, někoho jiného symbolika záchrany. Jsou to naše *zasnění*, naše denní sny, které do psychoterapie zanášíme. Takto uvažovat mě mimochodem naučil před časem právě Jiří.

Říkám si, proč mě napadlo nad tímto fragmentem z příběhu dvou žen leparelo. Leporelo jako něco, co je velmi jednoduché a nekomplikované. Souvisí to s terapeutickým textem? Připomněl mi něčím leparelo? Ano, mohl. Leporelo představuje většinou základy vztahů, situací, kolizí, zápletek. Soustředí se na *to základní*. A to v základních barvách a jasně zvýrazňujících obrysech. Takový je i text terapeutky. Je o jejím vzteku, o její touze. Je o blízkosti a o strachu. Je o tom, jak a čím si mohou lidé pomoci. Je jednoduchý. Pojmenovává základní emoční stavy.

Jak je možné, že když si uvědomujeme tyto základní (z jistého úhlu pohledu snad čisté) emoční stavy, napadne nás *ubohost a nedostatečnost psychoterapie!*? Jak je to možné? Je možné, že terapeutka v tu chvíli prožívá, že psychoterapie je příliš zužující, příliš omezená (nebo vymezená, daná) – na to, aby obsáhla tyto základní emoční polohy lidí? To se do skutečné, skutečně nápomocné psychoterapie nevléze ani jedno leparelo??

A tak mi připadá, že terapeutka v této psychoterapii (nebo *nepsychoterapii*) sama vylezla na komín. Díky za to! Sedí na komíně a volá: Pomóc. A možná se i ptá: Jak skutečná je psychoterapie?

Takovéto druhy psychoterapeutické práce a hlavně jejich reflexe, to, že je popíšeme a konzultujeme, pomáhá stanovovat další kousky etických hranic v našich vztazích. Etika není daná. Nikdo nám ji nedá. Tvoříme ji a žijeme ji.

Říjen 2019

Odkaz: Miler, Z.: *Krtek a potopa, 1990, vydání z roku 2016.*

Poznámka o metaforách (a metonymiích)

Zbyněk Vybíral

Slíbil jsem ještě krátkou poznámku o našem životě v metaforách, mezi nimi, s nimi. Jak se s nimi vypořádat?

Jak se s metaforami vypořádat (přijmout je? / snažit se jim rozumět?), když jsou tak umělé, jako ty v psychoanalytické „příruční brašně“? Sledoval jsem v prvním komentáři Jiřího Jakubů metaforu, jejichž obsah je i pro odborníky rozmazaný, neurčitý. *Holding, reverie, projektivní identifikace, dost dobrá matka, kontejner, dynamické pole...*

To úplně jinak mi zněla jiná, tentokrát poetická a neodborná metafora Jiřího: *hledání dobrého dřeva pro strunné nástroje*. Nebo také metaforický obraz: *bouřlivý zápas s možnostmi*. Těmto přirovnáním rozumím, těm předchozím, po pravdě řečeno, nikoliv. A jeden příměr nebo spíš výklad Jiřího mě zaujal, a tím je „překlad“ komínu na „lano“ a dívky s rizikovým chováním (v mém leporelovém pojetí dívky zachraňující se) – na horolezkyni. P. se potřebovala v terapii navázat. Otevírání takových možností porozumění mi připadá užitečné. Ne každý psychoterapeut „to“ umí.

Lana... Co všechno jsou „lana“ v našich

vztazích!? A kde hledat ta nejpevnější, nejspolehlivější a také nejkrásnější, když nemám ani mámu, ani tátu?

Znovu jsem také pročítal metafory použité P.: *poušt' plná mlhy, uvíznout, vyhrabat se z mlhy, osvobozující místo, je můj zázrak, uměla mi nakreslit šipky...* Najednou jsem (trochu) rozuměl, že i několikrát zmiňovaný *strach* není nějakým abstraktním slovem vzatým z výčtu „základních emocí“, ale je metaforický, může být nesrozumitelný. Neboť – co je to strach? Rozumíme strachu v druhém člověku?

V textu psychoterapeutky a dívky, který jsem měl k dispozici, stálo mimochodem nikoliv slovo „šipky“, ale – nejspíše způsobené překlepem – „šípky“ (Uměla mi nakreslit šípky)... Zarazila mě i tato záměna dvou metafor na základě jejich pravopisné blízkosti, zaměnitelnost mezi „šipky“ a „šípky“. Není každý ukazatel, který nám nakreslí terapeut, zároveň větví trnového keře, nejde zároveň o „šípky“ (plody růže), o šípkový keř, rychle rostoucí, pne se záhy do výše korun stromů? Šípky nám cesty zarůstají. Šipky nám je ukazují. Šipky a šípky... Šípková Růženka. P. spí? V jistém významu spí? Byla zakleta někým nebo něčím zlým? Osudem? Dává jí terapeutka šipky, nebo vede k trnité cestě? Terapeutky dívkám *neslibují procházku růžovou zahradou...* A nedostává se lidem v psychoterapii oběho a často zároveň šipek i šípků?

Když se zamýšlím nad terapeutickým setkáváním dvou lidí, nad velmi intenzivním, zvláštním setkáváním, přijde mi, že se na něj můžeme dívat také jako na setkávání dvou rozsáhlých komplexů metafor (možná svým způsobem jakýchsi „budov s komíny“). Metafory jsou vbudovány do nás, jsou uvnitř nás, ale zároveň jsou vně a my v nich

žijeme jako v jistých budovách... Ony jsou v nás, my jsme v nich; viz Lakoff a Johnson: *Metafory, kterými žijeme*, v orig. *Metaphors we live by*; nebo jiná monumentální Lakoffova kniha: *Ženy, oheň a nebezpečné věci*.

Šíře vzato, je metaforou také metonymie, metonymické vyjádření, tedy takové, kdy na základě jisté vnitřní podobnosti řekneme něco jinak, jiným slovem. Klasickým příkladem je metonymické užití části „namísto celku“, tedy situace, kdy vyslovením jedné dílčí věci odkazují na mnohem více. Situace, kdy nazváním jednoho chci říct – a říkám – mnoho jiného. Zamýšlím se v této souvislosti nad dvěma věci:

Zprv: kdo druhý posoudí a kdo rozpozná kromě mne onu „vnitřní podobnost“? A mohu ji s někým vůbec, aspoň zčásti, sdílet? Otázka o sdílení je pro psychoterapii podstatná. Najdu toho, kdo mi porozumí? Najdu toho, před nímž bude stačit říct *bojím se*, a on bude *po jisté době terapie* již vědět, co všechno to pro mě znamená? Nebo řeknu *komíny* – a on se bude snažit rozumět tomu, co všechno tím slovem říkám?

A zadruhé: zesilují metafory a metonymie naše dialogy, zpřesňují je, dělají je těsnějšími a bližšími? Nebo to jsou někdy ventily, kudy uniká soustředění nás i toho, kdo nás trpělivě poslouchá? Neodvádějí pozornost?

Nevystačíme si s prostou lidskou účastí, napsal Jiří. A já se ptám, zda je otázka, kterou z tohoto tvrzení můžeme odvodit (Opravdu ne?) otázkou zodpovězenou a priori, nebo zda je otázkou, na kterou odpověď nemusí být vždy jednoznačná. Co otázka takováto: Nemůže být někdy prostá lidská účast víc než psychoterapie?

Únor 2020

Poznámky: Publikování kazuistiky bylo z hlediska etických dilemat konzultováno s doc. MUDr. Jiřím Šimkem, CSc. Pacientka dala k publikování textu souhlas s dostatečným časovým odstupem. Všichni autoři přispěli ke vzniku textu článku a schválili jeho konečnou podobu. Autoři si nejsou vědomi konfliktu zájmů.

Došlo do redakce 22. 3. 2020. K publikaci přijat 10. 8. 2020.